

Hjältar i en annan värld

– om ett äventyrligt pedagogiskt arbetssätt

KRISTIAN ALMQVIST
MALIN IDELAND
ÅSA JOHANSSON
CLAES MALMBERG
LISA PETRI

Utgiven av:

FoU Malmö-utbildning

Avdelning barn och ungdom

Malmö stad

www.malmo.se/fouutb

ISBN: 978-91-979242-2-1

Får ej spridas i kommersiellt syfte.

Omslagsfoto: Peter Hartman

Fotografierna i boken är publicerade med målsmäns medgivande till Drömmarnas hus.

Form och tryck: Prinfo Grafiskt Center, Malmö 2011

Trycksak

Licensnummer 341 011. Prinfo Grafiskt Center, Malmö 2011

RAPPORT I FORSKNINGSCIRKELN

Hjältar i en annan värld

– om ett äventyrligt pedagogiskt arbetssätt

UPPLEVELSEBASERAD UTEPEDAGOGIK FÖR HÅLLBAR UTVECKLING

KRISTIAN ALMQVIST

MALIN IDELAND

ÅSA JOHANSSON

CLAES MALMBERG

LISA PETRI

Innehåll

Presentation av forskningscirkeln	4
Förord	5
Vad är Drömmarnas Hus?	7
Drömmarnas Hus värdegrund	7
Kulturpedagogik	8
Drömmarnas Hus går ut	9
Att vara del av ett större sammanhang	9
Självstärkande och gruppstärkande	10
Forskningsförankring av arbetet	12
Frågeställning, syfte och metod	12
Hållbar utveckling	12
Handlingskompetens	14
Äventyret	20
Bakgrundshistoria och tema	20
Pedagogisk idé	21
Att arbeta med en berättelse	21
Lärarkickoffen	22
Uppdraget	22
Förberedelsearbetet	22
Äventyrsdagen	24
Efterarbetet	26
Pedagogiska tankar i äventyret	26
Pedagogik för olika människor	27
Diskussion	29
Sammanfattning	34
Referenser	37

Presentation av forskningscirkeln

Kristian Almqvist

Drama- och utepedagog på Drömmarnas Hus.

Malin Ideland

Cirkelhandledare. Forskare och lärare på Fakulteten Lärande och Samhälle, Malmö Högskola.

Åsa Johansson

Projektkoordinator på Drömmarnas Hus.

Claes Malmberg

Cirkelhandledare. Forskare och lärare på Fakulteten Lärande och Samhälle, Malmö Högskola.

Lisa Petri

Kultur- och utepedagog på Drömmarnas Hus.

Förord

Under hösten 2009 fick vi kontakt med Drömmarnas Hus. De skulle göra ett konvent med 300 skånska elever kring temat Hållbar utveckling och vi fick förmånen att sitta med som vuxna samtalpartners vid konventet. Upplevelsen var överväldigande. Drömmarnas Hus kulturpedagoger lyckades organisera det så att högstadiel eleverna faktiskt deltog i förändrandet av skolmatsedlar till mer hållbara. Kött byttes mot bönor, torsk mot skrubba. Dessutom skulle det bli billigare. Skånska politiker och skolchefer lyssnade och tog till sig. Vi, som till vardags bland annat undervisar om vikten av att hjälpa barn och unga att utveckla handlingskompetens, kände att vi hade hamnat i ett sammanhang där detta faktiskt skedde.

Vi från Malmö Högskola och personal från Drömmarnas Hus bestämde oss därför för att starta en gemensam forskningscirkel, det vill säga ett forum för att vetenskapligt förankra verksamheten. Drömmarnas Hus ville fortsätta att utveckla sitt arbete kring lärande för hållbar utveckling, medan vi ville fortsätta att fascineras och lära oss av en dynamisk verksamhet. Mötet har varit spännande och utmanande, men ibland inte helt enkelt. Vi lever i olika tidsrytmer. Som forskare är man van vid att saker tar (för) lång tid, medan man på Drömmarnas Hus är mer flexibla. Ena dagen var tanken att cirkeln skulle handla om miljökonventet, nästa om Äventyret. Slutligen landade det i Äventyret Naturkrafternas Dal – som ni ska få läsa mer om i den här skriften.

Forskningscirkeln har inneburit att vi har träffats tolv gånger i lite olika personkonstellationer. Vissa gånger har vi fokuserat på litteratur, andra gånger på vad som har hänt i Drömmarnas Hus verksamhet i Fulltofta, som är den plats där Äventyret utspelas. Vi har i det sammanhanget också vandrat runt i Fulltofta, gömt oss för vakter, gjort samarbetsövningar genom att krypa på marken och "räddat världen" från att utplånas på sinnesintryck. Den sista tiden har handlat om att sammanfatta dessa erfarenheter i denna rapport.

Ett stort tack vill vi som cirkelledare härmed rikta till alla dem på Drömmarnas Hus som på olika sätt har varit inblandade i denna cirkel. Johan och Caroline som drog igång det hela. Åsa som har varit den konstanta drivkraften. Mathias och Lisa D som har deltagit i vissa perioder och slutligen Åsa, Kristian och Lisa P som har varit trogna deltagare såväl som de pedagoger som bjudit in oss i Drömmarnas Hus stora äventyr. Lisa P är också den som har författat större delen av rapporten.

Ett stort tack riktas också till Malmö stad. Miljöförvaltningen har finansierat forskningscirkeln och FoU Malmö-utbildning tryckte rapporten.

Drömmarnas Hus vill tacka Allmänna Arvsfonden och Stiftelsen Skånska landskap. Deras stöd och finansiering har bidragit till att tusentals barn har kunnat delta i äventyret. Det har även inneburit att Drömmarnas Hus pedagoger har kunnat avsätta tid för att delta i forskningscirkeln och skriva ner dessa tankar och erfarenheter.

Malmö den 23 augusti 2011

Malin Ideland och Claes Malmberg

Institutionen för Natur, Miljö och Samhälle

Fakulteten lärande och Samhälle

Malmö Högskola

Vad är Drömmarnas Hus?

Drömmarnas Hus är ett kulturhus som jobbar med aktuella samhällsfrågor med hjälp av kultur. Det övergripande målet för verksamheten är samhällsförändring genom att stärka unga och ge dem tro, vilja och verktyg för att förändra samhället. Men på de ungas sätt – utifrån det de tror på. Drömmarnas Hus arbetar praktiskt, och drivs av en tro på ungas kapacitet. Vårt arbete bygger på många års erfarenhet av att jobba kreativt med barn och unga utifrån teman som är angelägna för dem. Vi vill också vara nyskapande, och fortsätta att utvecklas pedagogiskt.

2010 började pedagoger från Drömmarnas Hus tillsammans med Malin Ideland, docent i etnologi, och Claes Malmberg, lektor i pedagogik, (Fakulteten för lärande och samhälle, Malmö Högskola, Institutionen Natur, Miljö och Samhälle) regelbundet att träffats i en forskningscirkel för att diskutera hållbar utveckling, utepedagogik och Drömmarnas Hus utveckling gällande dessa ämnen. Forskningscirkeln har hjälpt oss att reflektera över vårt arbete. Det finns i dag en uppsjö av litteratur som beskriver varför och hur man ska arbeta för att uppfylla kriterierna för lärande för hållbar utveckling. Vi ville se hur väl denna litteratur stämmer överens med det arbete som vi gör. Ett arbete som vi är övertygade om bidrar till en positiv samhällsutveckling. Vi ville se om det fanns belägg för vår övertygelse, genom att testa den mot aktuell forskning. Det har också varit ett sätt för pedagogerna på Drömmarnas Hus att fördjupa sin kunskap och lära sig mer om utepedagogik och hållbar utveckling. Skriften du håller i din hand är ett resultat av forskningscirkelns diskussioner.

Drömmarnas Hus värdegrund

Först vill vi ge läsaren en bild av vad Drömmarnas Hus är och står för. Drömmarnas Hus är ett kulturhus, som under drygt 20 års tid arbetat med kulturpedagogisk verksamhet för att nå barn och unga. När vi arbetar kulturpedagogiskt använder vi film, konst, skrivande, teater, dans och musik som verktyg. Genom dessa konstformer hittar de unga sin kreativitet och självkänsla. Vi jobbar på ett sätt som syftar till att ta fram de ungas inneboende kraft och kunskap, för vi tror att det är just den kraften som behövs för en bra samhällsutveckling. När unga tror på sig själva, blir tagna på allvar och sedda, stärks deras engagemang för världen runt omkring dem. Vi menar med andra ord att glädje, lust och vilja kan förändra världen.

Vi vill att unga människor ska finna en miljö som är trygg, prestigelös och tillåtande, som finns där för deras skull. Målet är att utgå från det som är viktigt för de ungdomar som har sökt sig till hu-

set. Mycket av betoningen ligger på deltagarnas kreativa processer och deras deltagande, samtidigt som de olika slutprodukterna alltid håller hög kvalitet. Även om processen ofta är i fokus, märker vi hur mycket det betyder för alla inblandade att med stolthet kunna presentera det som de kreativa processerna mynnar ut i.

Kulturpedagogik

Drömmarnas Hus jobbar med kulturpedagogik. Som ordet antyder handlar det inte enbart om att barn och unga deltar i olika kulturella projekt, utan också om att verksamheten drivs av en pedagogisk ambition. Vi arbetar i tidsavgränsade projekt knutna till en specifik tematik. Tematiken varierar från projekt till projekt, men det rör sig ofta kring frågeställningar som berör grundfrågan ”Vad är det att vara människa?”. Det kan handla om makt, påverkansmöjligheter eller att bli lyssnad på. Det kan också handla om kärlek och om att våga stå upp för sig själv och vara modig. Kring dessa frågor finns det massor av saker att lära sig, saker som gör livet mer begripligt och hanterbart.

I vårt sätt att arbeta pedagogiskt utgår vi från deltagarna själva och från det som är angeläget för dem. Vi söker hela tiden arbetssätt som betonar elevernas lust att lära. Vi är övertygade om att människan är nyfiken och söker utveckling, och kanske framför allt i unga år. Vi eftersträvar ett lärande där eleverna är delaktiga, och där det är de unga som driver lärandet framåt. Att använda olika former av kultur, om det så är teater, dans, konst eller musik, uppmuntrar deltagarna att utgå från sig själva, att hitta sin kreativitet och sitt uttryck. Via uttrycket kommunicerar deltagarna om för dem angelägna frågor, och ibland sätts de in i ett sammanhang som exempelvis en teaterföreställning, ett magasin eller en konstutställning. Ibland bjuds publik in för att ta del av det som berättas. Alla har någonting viktigt att säga, det finns olika sätt att säga det och olika konstformer som passar olika människor.

Drömmarnas Hus går ut

Med hjälp av kreativitet får vi barn och unga att finna det positiva i livet och kraften att förändra världen. En av vår tids mest aktuella frågor är hur vi människor ska hitta ett mer balanserat förhållande till naturen som omger oss. Många unga är tidigt medvetna om miljöproblemen, och känner rädsla inför framtiden och osäkerhet inför hur det ska gå. Det finns en tendens från vuxenvärldens sida att lägga över ansvaret för att finna lösningar på dessa problem på de unga. Det är de som förväntas att någon gång i en avlägsen framtid ställa saker till rätta. Att hitta ett mer hållbart sätt att leva börjar i själva verket här och nu. Det är någonting som alla kan göra, gammal som ung.

När vi väljer att se alla problem som finns i vår värld är det lätt att drabbas av handlingsförlamning. När unga matas med information om stora, komplexa, strukturella problem och samtidigt känner ”det är upp till er att lösa detta” blir det ett tungt ok att bära, som vi tror snarare leder till hopplöshet än till engagemang. Ett annat sätt att ta sig an miljöproblem är att stärka det som är bra, och vara fokuserad på hur man vill att det ska vara. Med vårt sätt att arbeta vill vi att barn och unga i första hand ska känna hopp och ha en positiv vision av framtiden.

År 2007 började Drömmarnas Hus att arbeta med hållbar utveckling i och med storsatsningen Guldvalet, som var ett treårigt projekt finansierat av Sparbanksstiftelsen. I och med detta projekt började en del av Drömmarnas Hus verksamhet att förläggas i Fulltofta strövområde. Mycket för att strövområdet ligger mitt i Skåne, och för att Drömmarnas Hus i detta storprojekt samarbetade med sju olika kommuner placerade runt omkring. Och självklart också för att skogen i Fulltofta är varierad, storslagen och vacker – en plats där det är lätt att känna glädje över att vara i naturen. Vi ville ge barn och ungdomar en möjlighet att själva skapa en relation till naturen. Den utepedagogik som successivt växte fram i Fulltofta blev mer och mer fokuserad på att erbjuda deltagarna upplevelser i skogen, för att väcka både kreativitet och engagemang.

Att vara del av ett större sammanhang

Svaret på frågan ”Vad är det att vara människa?” kan sökas från olika håll och från olika perspektiv. När Drömmarnas Hus började arbeta med miljöfrågor och förlade en del av verksamheten till Fulltofta strövområde öppnades en möjlighet att jobba med denna fråga på ett, för Drömmarnas Hus, nytt sätt. Det handlade om att sätta människan i ett större sammanhang, och få barn och unga att känna hur vi människor är en del av naturen. Människan verkar ofta vilja separera sig från resten

av systemen i naturen, och i stället för att ingå i, försöka kontrollera och bestämma över dem. När i själva verket allt som vi känner till på jorden interagerar och hänger ihop i olika ekosystem. Självklart står inte människan utanför detta, även om vi ibland får för oss det.

Att på ett självklart och odiskutabelt sätt tillhöra och vara en del av ett sammanhang är en trygghet som de flesta människor söker. Ofta söker vi kanske den genom att tillhöra en specifik grupp eller genom att ha en viss roll, till exempel i skolan. Genom att vara ute i skogen hoppas vi att de unga får en upplevelse av sitt varande som sträcker sig bortom dessa invanda roller och uppdelningar. Det är ett sammanhang där ingen behöver ifrågasätta huruvida man passar in eller uppfyller specifika kriterier för att duga. Ingen är reducerad till den roll de har i skolan eller i kompisgänget. Varje människa är en del av allt som finns runt omkring oss. Att vara en självklar del av något större innebär en slags trygghet som inte är beroende av andras omdömen eller är begränsad i tid.

Självstärkande och gruppstärkande

Att alla människor är en del av ett större sammanhang är en insikt som kan vara mer eller mindre medveten hos varje person. Det är en allmänmänsklig grundförutsättning. När man som många av de barn och unga som vi arbetar med, sällan eller aldrig förut har varit i skogen, kanske inte känslan av sammanhang är den första som infinner sig. Kanske känns skogen till och med hotfull. Genom att ha starka och positiva upplevelser i skogen tror vi dock att den blir mindre främmande, vilket främjar känslan av att tillhöra och vara en del av ett större sammanhang.

För att barnen ska ha en möjlighet att komma i kontakt med denna känsla krävs det att de känner sig trygga i sig själva. För att kunna uppleva skogen som positiv, välkomnande och trygg, fokuserar vi först och främst på att deltagarna ska känna att skogen inte är farlig, utan en plats för dem. Det finns forskning som pekar på att någonting fysiskt händer när vi kommer ut i naturen, nämligen att våra stresshormoner sänks. Det är kunskap som inte minst Alnarp använder sig av i sin trädgårdsrehabilitering, där bland annat Patrik Grahns forskning (2007) visar att koncentrationsförmågan höjs när man kommer ut i naturen. Vi har märkt att barn med adhd-diagnoser kan finna ett märkbart lugn när de får vara utomhus och aktiveras på ett annat sätt än vad som är möjligt i en klassrumssituation.

Bara genom att byta miljö händer det någonting med barnen, som gör att det lämnas utrymme för att jobba på ett annat sätt. Vi upplever att garden sänks och att lugnet i en skogsdunge, eller intimiteten som skapas kring en eldstad, möjliggör en större öppenhet och kontakt med sig själv. Många barn upplever också att det finns mindre distraktion i skogen än i staden. Kontakten inåt

stärker varje deltagare, och mycket av det arbete som vi gör syftar till att stärka tron på sin egen förmåga. Detta kan göras konkret genom att lämna plats till varje barn, jobba i mindre grupper, och ha aktiviteter där alla blir sedda och uppmärksammade för det de är bra på. Vi ger också utrymme till kreativitet, eftersom detta är en kanal till det egna uttrycket som alla har inombords.

När ett barn är tryggt i vetskapen om sin egen förmåga blir det lättare att fungera i grupp. Vägen till ett fungerande samarbete är fördjupad självkännedom i kombination med ett tillitsfullt klimat barnen emellan. När alla elever är trygga i det de kan behöver barnen inte längre konkurrera med varandra för att hävda sig. När man vet vad man bidrar med, och samtidigt vet att resten av gruppen också vet det, kan varje elev vila i sin kapacitet. Ingen behöver vara bäst på allt. Det räcker med att kunna sin del. Sedan är det helt i sin ordning om någon annan bidrar med något annat. På så sätt blir alla en resurs för gruppen, och gruppdynamiken bygger på samarbete i stället för konkurrens. Därför är självkännedom nyckeln till ett välfungerade samarbete.

Vår upplevelse är att arbete med samarbetsövningar, och att därmed få barnen att känna hur var och en bidrar, är extra verkningsfullt ute i naturen. Det handlar dels om att naturen erbjuder en möjlighet att släppa de invanda rollerna som finns i exempelvis skolan, och dels om naturens inverkan på kropp och själ. Vår erfarenhet säger att förändringar av grupprocesser går snabbare utomhus än inomhus. Ett mervärde är också den positiva relation som ofta etableras till naturen. I takt med att eleverna upplever trygghet inombords och sinsemellan, förknippar de känslan av trygghet med att vara utomhus.

Forskningsförankring av arbetet

Frågeställning, syfte och metod

En av Drömmarnas Hus ambitioner är att arbeta för en hållbar utveckling utifrån våra erfarenheter av att arbeta kreativt med barn och unga. Vi är en aktör på den utepedagogiska arenan, som med vår bakgrund inom kultur kommer med ett annat synsätt och med andra metoder än de traditionella. Med hjälp av forskningscirkeln och den litteratur som vi har bearbetat i denna har vi velat undersöka hur våra arbetssätt kan bidra till ett lärande för hållbar utveckling. Vi gör detta genom att undersöka hur och på vilket sätt vår storsatsning ”Äventyret” kan hävdas ge ökad handlingskompetens hos de deltagande eleverna. Och målet med att få ökad handlingskompetens är ju att vi vill att barnen utifrån kunskap, vilja och förmåga ska agera för en mer hållbar utveckling.

I denna del av skriften kommer vi att fortsätta med att, utifrån ett teoretiskt perspektiv, beskriva begreppet ”hållbar utveckling”, eftersom det är det övergripande målet med vår utepedagogiska verksamhet. Vi vill undersöka hur äventyret som en pedagogisk metod kan ses som ett praktiskt sätt på hur man kan arbeta med lärande för hållbar utveckling. Vi kommer också att redogöra för begreppet ”handlingskompetens”. I avsnittet därefter presenterar vi äventyret, både hur det gick till rent praktiskt och vilka pedagogiska tankar som ligger bakom metoden. Slutligen resonerar vi kring på vilket sätt och varför detta äventyr är en metod som ökar de deltagande barnens handlingskompetens.

Hållbar utveckling

”Vår största utmaning i detta nya århundrade är att ta en idé som låter så abstrakt — hållbar utveckling — och göra den till verklighet för alla världens människor” *Kofi Annan*

Hållbar utveckling har sedan 1990-talet varit ett begrepp som i olika sammanhang har återkommit, och som även tagit sig in i skolans värld. Faktum är att FN år 2005 utropade 2005-2014 till decenniet för hållbar utveckling. För att vi ska skapa en utveckling på jorden som är hållbar även för framtida generationer måste vi lära dagens barn att förhålla sig till varandra och till jorden på ett annat sätt än vad vi själva har gjort.

Vår gemensamma framtid, den så kallade Brundtlandsrapporten (Our Common Future, 1987), lyfte fram att den grundläggande tanken med arbetet för hållbar utveckling är följande:

En hållbar utveckling tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov.

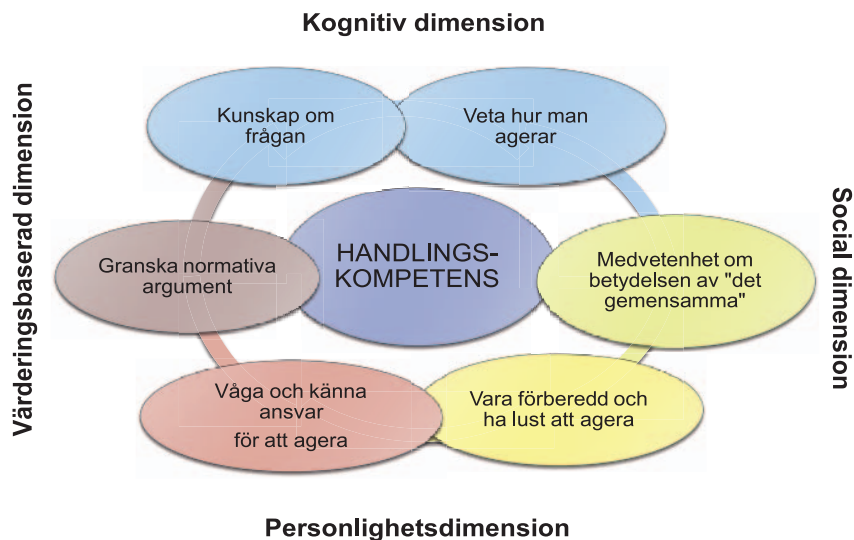
Hållbarheten i samhället gäller inte bara miljön, utan man slog fast att samhällsfrågor måste betraktas ur såväl ekologiska som ekonomiska och sociala perspektiv (jfr Hasslöf, 2009). Detta innebär att lärande för hållbar utveckling också måste ta hänsyn till dessa tre aspekter. Den bör syfta till att barn och unga utvecklar kunskaper om miljö- och samhällsfrågor i ett sammanhang, och inte var för sig. Det innebär också att lärandet för hållbar utveckling inte enbart innefattar lärande av fakta, utan även att barn och unga utvecklar kompetenser som bidrar till att de kan delta i samhället med en kritisk blick (se till exempel Almers, 2009). Enligt *Den Globala Skolan* (2011) ska ett lärande för hållbar utveckling karaktäriseras av *demokratiska arbetsmetoder och processinriktade förhållningssätt där eleverna är delaktiga och har ett reellt inflytande*. Själva undervisningen ska präglas av demokratiska arbetssätt där eleverna är med och påverkar. De ska lära sig kritiska förhållningssätt och undervisningen ska både vara ämnesövergripande och bestå av en mångfald av pedagogiska metoder. Vidare utvecklar UNESCO ett resonemang om att lärandet inom Education for Sustainable Development, ESD, inte kan begränsa sig till att påverka den personliga utvecklingen, det egna beteendet och livsstilen, utan också omfatta lärande som leder till ett aktivt deltagande för förändring av strukturer och mekanismer i samhället i hållbar riktning. Inger Björneloo (2007, hämtat från Hasslöf, 2009) har i sin forskning undersökt vad lärare anser vara de viktigaste målen med att lära för hållbar utveckling. Hon kom fram till fyra huvudrubriker. Det som lärarna i den undersökningen trodde skulle ge barnen bäst förutsättningar för att verka för en hållbar framtid är: en känsla för helhet och sammanhang, delaktighet och ansvar, inlevelse och förståelse, och självkänsla och kommunikation.

Louise Chawla och Debra Flanders Cushing (2007) för fram olika forskningsresultat om varför barn utvecklar en känsla för och värnar om naturen. En aspekt som de trycker hårt på är ett samband mellan barns värnande om miljön och positiva naturupplevelser i barndomen. Vuxna förebilder i familjen är enligt Chawla och Flanders Cushing den näst viktigaste faktorn. De betonar också att lärare kan påverka elevers möjligheter genom att stödja dem i utvecklandet av kunskaper, men också genom att ha en positiv attityd till miljön. Det är viktigt för barn och ungdomar att de ser att deras ansträngningar tas på allvar av andra och att de får gehör för sina idéer.

Handlingskompetens

Ett forskningsperspektiv som har vuxit fram under 1990-talet ser miljöproblematiken utifrån ett konfliktperspektiv och rekommenderar skolan att utgå från samma perspektiv (Breiting med flera, 1999). Företrädarna för detta begrepp kritiserade den miljöundervisning som syftar till att förändra elevers beteende. I stället framhölls att ett förhållningssätt i vilket eleverna själva aktivt tar ställning i centrala miljö- och utvecklingsfrågor bör karaktärisera skolans miljöundervisning. I lärande för hållbar utveckling används ofta begreppet handlingskompetens för att karaktärisera förmågan att handla och fatta beslut i samhällsfrågor. Begreppet har utvecklats från demokratiundervisning och inbegriper elevernas förmåga att agera på en personlig och samhällslevelig nivå (Jensen & Schnack, 2006). Genom att arbeta med dilemman som har relevans för barnen själva stödjer man dem i utvecklandet av så kallad demokratisk handlingskompetens, det vill säga att med hjälp av kunskaper aktivt delta i ett demokratiskt samhälle. Med detta menas elevernas möjligheter att utveckla sin förmåga att till exempel fatta beslut i samhällsfrågor, göra medvetna konsumtionsval och engagera sig i lokala miljödebatter. Sådan handlingskompetens innefattar elevernas förmåga att agera på en personlig och samhällslevelig nivå, men också upplevelsen av att man själv kan göra skillnad – ett tema som vi återkommer till längre fram (Breiting med flera, 1999).

14

Finn Mogensen, (1995) *Handlekompetence som didaktisk begrep i miljøundervisningen*

Att kunna ta ställning och uppleva att man kan göra skillnad kräver olika typer av kunskaper och förmågor. I figuren ovan ramas handlingskompetensen in av fyra olika dimensioner. Den kognitiva dimensionen innebär att man behöver ha kunskap om problemet (knowing that) och om vilka olika handlingsalternativ som finns (knowing how). Det är viktigt att betona kunskap som underlag för handling, men samtidigt är det en utopi att tro att man kan ha fullständig kunskap när det gäller att handla i dilemmasituationer. Det är väsentligt att kunna agera utifrån den kunskap man har, samtidigt som man är beredd på att ompröva sina ställningstaganden när man får ny kunskap.

Handlingskompetensbegreppet innebär därför att brist på kunskap inte ska motivera passivitet, men också att aktiva medvetna handlingar ger näring till att man sätter sig in i frågor och fördjupar sina kunskaper. Den sociala dimensionen handlar om att känna till samhällets möjligheter och om hur man driver frågor gentemot exempelvis politiker eller tjänstemän. Erfarenheter av sådana handlingar har stor betydelse för att förstå hur politiska beslut fattas och vilka verkningar de kan få. De ger referenser till gemensamt beslutsfattande, som är en grundsten för att tackla frågor på ett demokratiskt sätt och är av en annan typ än erfarenhet som fås på individuell basis.

Att känna till alternativa lösningar och kunna se på ett dilemma från olika perspektiv hör till den värdemässiga dimensionen. Handlingskompetens innebär att normativa argument och synsätt inkluderas, att olika alternativ och visioner förs fram, och att etiska aspekter får mening. Kännetecknande för ett komplext samhällsdilemma är att berörda intressegrupper ofta har olika normer som påverkar hur de uppfattar dilemmat. Den personliga dimensionen av handlingskompetens består slutligen av en mer emotionell del som kan vara avgörande för att en person ska handla i en fråga. Det kan stå i konflikt med kunskapsaspekten. Men det skulle emellertid vara ett misstag att förutsätta att våra handlingar helt bygger på rationellt tänkande och kalkyler. De personligt relaterade aspekterna är vilja, mod och lust att bli involverad.

Överst I förberedelsefasen arbetar barn från Rosengårdsskolan i Malmö med sin kretsloppsburk.

Ovan Elever från Alléskolan samarbetar för att ge elden sin låga tillbaka.

Höger Falma får tillbaka sin glöd av elever från Marbäckskolan, Svedala.

Foto Peter Hartman

Foto Peter Hartman

19

Vänster De fyra elementen tackar barnen för hjälpen .

Överst Valter har blivit befriad av Marbäckskolans elever och de gömmer sig för Karl Kontrolls vakter på väg mot kontrollstationen.

Ovan Elever från Alléskolan, Landskrona gömmer sig för vakter på väg genom skogen.

Äventyret

När vi resonerade kring hur vi ville fortsätta att arbeta i Fulltofta blev det naturligt att söka ett sätt att kombinera Drömmarnas Hus kulturpedagogiska visioner med utepedagogiska arbetssätt. Vi ville hitta ett sätt att jobba utomhus som inbegrep interaktivitet och en stark pedagogisk linje, tillsammans med teater, musik och dans. Vi ville skapa förutsättningar för att ge barnen positiva upplevelser i skogen och därmed lägga grunden för handlingskraft. Eftersom vi är ett kulturhus var det självklart att inkludera konst, musik och teater i arbetet. Med hjälp av skådespelare, artister och regissör kunde vi göra ett fullödigt skådespel med trapetskonstnärer, eldslukare och musiker. Sammantaget blev det ett interaktivt kulturellt äventyr med en stark pedagogisk röd tråd i Fulltofta, där vi kunde föra samman alla våra visioner.

Äventyret är uppbyggt i tre olika steg: uppdraget (förberedelsefasen), äventyrsdagen och efterarbetet, där varje fas är en del av den pedagogiska processen. Uppdraget trigger igång eleverna och gör dem positivt inställda till nästa fas. I förberedelsefasen är barnen motiverade att ta in nödvändig kunskap, eftersom de vet att det är relevant för att kunna klara uppdraget. Under äventyrsdagen använder de sig av det som de har lärt sig i förberedelsefasen, och utför uppdraget. Under efterarbetet kan läraren fördjupa det pedagogiska arbetet utifrån det som eleverna mest gick igång på.

Bakgrundshistoria och tema

Ledord i utformandet av äventyret var *känslan av sammanhang, handlingskraft, glädje, självstärkande grupprocesser, och positiva upplevelser i skogen*. När vi skulle bestämma ett tema för äventyret valde vi att sammanfatta dessa ledord som *hållbar utveckling*. För att få barnen att utveckla dessa känslor/kompetenser/samband byggde vi upp själva äventyret kring en historia. Historien byggde på att barnen fick i uppdrag att rädda en sagovärld, som vi kallade *Naturkrafternas Dal*. För länge sedan präglades dalen av balans. De fyra elementen, jord, eld, luft och vatten, var i sin fulla kraft utan att konkurrera med varandra om utrymme. Det fanns kraft och plats åt allt, och det rådde total harmoni. Principerna som såg till att denna balans upprätthölls var kaos och ordning, som i äventyrsberättelsen personifierades av tvillingparet Karl och Fria. Karls uppgift var att tillhandahålla ordning så att ingen tog för mycket plats eller fick för lite utrymme, medan Fria såg till att varje element fick vara i sin fulla potential och kraft. En dag hittade Karl en hatt. När han satte på sig hatten blev begäret att kontrollera starkare. Han började irritera sig på sin systers oreda, och irritationen växte

sig till slut så stark att han inte ville ha henne i sin närhet. Därför kastade han ut henne i skogen. Utan sin bror tog Frias kaos över hennes tillvaro och utan att kunna hitta tillbaka till honom irrade hon förvirrad och vilse runt i skogen. Utan Fria blev Karl allt mer kontrollerande. För att få energi till kontrollhatten och den övervakningsutrustning som Karl kände behov av ute i skogen, började han utvinna elementens kraft. Från varje element kopplade han strömkablar som ledde strömmen direkt in i hatten. För varje dag som gick blev elementen svagare och svagare, Fria mer förvirrad och Karl hjälplöst förlorad i kontrollbegär.

Pedagogisk idé

Det var denna historia som eleverna sattes in i redan i uppdraget som de fick tillskickat till sina skolor. En enkel, men spännande, grundhistoria kan vara ingången till att arbeta med i princip vilka skolämnena som helst. För att klara av att lösa uppdraget behövde dock alla deltagande elever ha vissa förutsättningar, det vill säga förbereda sig. I förberedelsefasen fungerar den stora äventyrsdagen, när de ska lösa uppdraget, som en morot. Motivationen att lära blir stark eftersom den kommer inifrån barnen själva när de frivilligt åtar sig uppdraget.

21

ATT ARBETA MED EN BERÄTTELSE

"Det kändes som att man var hjälte i en annan värld." (Deltagande elev, Sagoäventyret 2011)

Med hjälp av äventyret ville vi göra undervisningen både spännande och begriplig. Berättelsen avgränsar undervisningsområdet, och kunskapen får ett sammanhang som gör den just mer begriplig och meningsfull. Temaperioden börjar med att det skickas ett uppdrag till klassen, som de får ta ställning till huruvida de åtar sig eller inte. Eftersom spänningsfaktorn redan är relativt hög blir eleverna redan här nyfikna på vad som ska hända närmast. För att klara av uppdraget måste de förbereda sig på olika sätt. Det kan handla om att tillgodogöra sig viss kunskap eller om att öva upp sitt samarbete inför utmaningarna som väntar under själva äventyret. Det hägrande äventyret fungerar som motivationen för att lära och öva. Det går helt enkelt inte att utföra uppdraget om de inte förbereder sig på rätt sätt. Motivationen för att lära kommer på detta sätt inifrån.

Spänningen hålls vid liv genom att eleverna är nyfikna på nästa steg i berättelsen, men också genom att berättelsen i sig sätter igång elevernas fantasi. Under själva äventyret aktiveras detta ännu mer genom elevernas medverkan. När barnen tar sig genom skogen, löser problem och klarar

äventyrets utmaningar tillsammans, för de både berättelsen framåt och blir äventyrets hjältar. Att vara en aktiv deltagare i äventyret gör att eleverna lätt blir känslomässigt engagerade. Och när vi är engagerade känslomässigt har vi lättare att ta in information. Spänning och utmaning gör att kunskap fastnar och det som vi har upplevt själva kommer vi ihåg längre. Det blir ett lärande med hela kroppen, där alla sinnen aktiveras.

LÄRARKICKOFFEN

Processen med äventyret sätts igång med ett möte mellan alla inblandade lärare och personal från Drömmarnas Hus. Lärarnas engagemang och delaktighet är absolut grundläggande för den pedagogiska idén med äventyret. Lärarna måste vara helt införstådda med pedagogiken, eftersom det är de som i klassrummet genomför både förberedelse- och efterarbetet.

Under denna kickoff får lärarna komma med förslag på hur de tycker att äventyrets tema kan knytas an till de skolämnen som de arbetar med under terminen. De får också prova de samarbetsövningar som de själva ska göra tillsammans med sina elever i förberedelsefasen.

Drömmarnas Hus lägger också upp ett pedagogiskt skafferi på sin hemsida, där lärarna kan läsa mer om äventyrspedagogik, och få förslag på en mängd övningar som de kan göra i anslutning till äventyrsperioden.

UPPDRAGET

Barnens första möte med äventyret är genom en kort filmsnutt, där Fria jagad ber om deras hjälp. Hon har kommit på ett sätt att koppla upp sig på en av Karls övervakningskameror, och berättar kortfattat om vad som händer i Naturkrafternas Dal. Hon ber barnen att komma till dalen, dels för att koppla loss elementen innan de blivit allt för svaga, och dels för att hjälpa henne att hitta sin bror och få honom på bättre tankar. Deras återförening är förutsättningen för att allt ska komma i balans igen. I slutet av filmen avbryts Fria abrupt av en av Karls vakter. Det sista barnen hör från Fria är: *"Leta i ert klassrum..."*

FÖRBEREDELSEARBETET

Innan förberedelsearbetet börjar är det viktigt att läraren frågar eleverna om de är villiga att ta sig an uppdraget. Eftersom uppdraget är utformat på ett spännande sätt, är risken att någon inte ska vilja ganska liten. När alla barn tillfrågats och accepterat uppdraget får de leta upp de papper som Fria lyckats gömma i deras klassrum. Det hon har gömt är en utförlig beskrivning av bakgrundshistorien

så att barnen får mer information om världen de ska gå in i. Själva uppdraget finns också i skriven form så att eleverna i lugn och ro ska kunna ta det till sig. Utöver detta finns även information om hur eleverna ska förbereda sig inför dagen när de ska ta sig till skogen och hitta den hemliga portalen in i Naturkrafternas Dal.

23

Jord – Sten, konst och skulptur

Eld – Falma, poesi

Luft – Vilma, rörelse

Vatten – Valter, musik

Fria lämnade fyra olika papper, som presenterade vart och ett av elementen. Varje element hade sär-
egna karaktärer och representerade varsin konstform. I förberedelsearbetet fick barnen lära sig både
om elementens personligheter, och prova på att uttrycka sig genom deras olika konstformer. Det vi
ville att barnen skulle kunna inför äventyret var lite fakta om varje element, hur de förhåller sig till
varandra i kretsloppet, samt att de skulle ha provat på att uttrycka sig genom den konstform som
varje element representerade. Eftersom historien handlade om fyra element delades klassen in i fyra
grupper, där varje grupp blev expert på varsitt element. Därefter redovisade grupperna för varandra.

Förberedelsearbetet syftar till att göra eleverna delaktiga och engagerade för att lösa uppdraget.
Det de lär sig i denna fas måste kopplas till det som händer under själva äventyrsdagen. Det var till

exempel viktigt att faktainläringen som barnen gjort i klassrummet sedan kom till användning under äventyret. De skulle känna att deras kunskap kommer till användning. Förberedelsen bidrar också till att eleverna känner trygghet. *"Vi lärde oss frågorna i skolan och jag kände mig trygg"*, formulerade sig en av de deltagande eleverna i Sagoäventyret 2011.

Eftersom vi tror på den stora betydelsen av att kunna samarbeta väl var det nödvändigt för eleverna att i förberedelsefasen ha tränat sig i samarbetsövningar. Eleverna motiverades till att öva eftersom vi utformat utmaningar som krävde samarbete. Övandet får då ett syfte, och eleverna förstår varför de ska bli bättre på att samarbeta när det handlar om att förbättra färdigheterna inför uppdraget de tagit på sig. För att se hur de fyra olika elementen hör ihop och fungerar tillsammans ville vi att barnen skulle göra kretsloppen som synliggjorde detta. Eftersom vi arbetar med kultur och kreativitet fanns också detta som en självklar del av förberedelsearbetet. Barnen behövde även kunskap om hur de skulle ta sig förbi olika typer av hot i Naturkrafternas Dal. I skogen fanns övervakningskameror, mikrofoner och vakter, som man med rätt tillvägagångssätt kunde passera. För att göra detta behövde barnen känna igen all övervakning och öva på att ta sig förbi. Allt detta förberedde sig barnen på innan de åkte till Fulltofta. När de kom dit var de väl förberedda för att kunna befria elementen från Karls kontroll.

ÄVENTYRSDAGEN

Tack vare förberedelsefasen var alla eleverna förväntansfulla inför äventyrsdagen. Även om de förberett sig visste ingen vad som skulle hända i Naturkrafternas Dal och hur mötet med karaktärerna skulle vara. På bussen var stämningen hög, och något nervös. I halvklass släpptes de sedan av, mitt i skogen, utan kompass eller karta. Varje grupp fick instruktioner om att följa varsitt snitslat spår, som vart och ett ledde till en vit portal. När de knackade på portalen öppnades den långsamt, och barnen släpptes in i dalen av portalens väktare.

Väl inne i dalen skulle eleverna utföra uppdraget som de föresatt sig att klara. Fyra grupper med 12-15 barn i varje tog sig parallellt fram mot varsin spelplats befolkad av de olika elementen. Mellan varje spelplats följde de pålar som markerade det snitslade spåret. Barnen i gruppen turades om att leda, någon annan hade uppgiften att spana efter vakter och någon letade efter frågorna som de skulle besvara för att klara uppdraget. Sedan bytte de roller för att alla skulle känna ansvar och vara engagerade.

På varje spår väntade utmaningar som de måste ta sig förbi. De duckade för vakter som patrullerade skogen, tog sig förbi övervakningskameror, klättrade över spångar och smög förbi mikrofo-

ner. Tillsammans skyddade sig gruppen mot de hot som fanns på banan, vilket gjorde äventyret spännande samtidigt som det ökade gruppsammanhållningen. Tillsammans som grupp klarade de av svåra utmaningar. Genom varierad terräng tog de sig fram mot vart och ett av de fyra elementen. Vinden satt i en trapets högt uppe bland björkarna. Vattnet satt vid en liten bäck och spelade säckpipa, jorden satt i en jordkula något nedgrävd i granskogen, och elden befann sig på en öppen plats i sumpmark. Inför mötet med varje element skulle de också klara av att besvara tre stycken faktafrågor som gav dem en sifferkombination som de behövde för att låsa upp en av kablarna som elementen var fastbundna med. Varje grupp träffade alla element och läste upp varsin kabel. För att ge tillbaka en del av den kraft som elementen förlorat gjorde också barnen en samarbetsövning på varje spelplats. Barnen gav vinden rörelsen och inspirationen tillbaka, och Falma återfick sin glöd. Vattnet Valter fick tillbaka tonen A av barnen. Jorden fick hjälp med att vattna sina torra plantor och ge dem livet åter. Som tack visade elementen sina konster för barnen.

Grupperna gick från element till element och löste upp kablar. När de mötte sitt sista element var det dags att lossa det elements sista kabel, vilket innebar att elementet äntligen blev befriat. På vägen hade alla grupper också mött Fria, som fortfarande var vilse i skogen. Hennes önskan var att hitta tillbaka till Karl så att balansen dem emellan, och i hela dalen, kunde återställas. När alla elementen var fria tog de därför med sig sina grupper till Karls kontrollstation. Här utspelade sig äventyrets slutfinal. I denna scen bidrog barnen till Karl och Frias återförening. Det var barnen som genom att använda sina inre röster fann ett sätt för att få Fria att hitta rätt. När hon och Karl möttes kunde hon med hjälp av elementen visa hur väl allting fungerade i naturen när det fick verka fritt. Karl insåg att naturen klarar sig själv, utan hans kontroll, och att allt fungerar om det bara får hitta sin egen balans. Det var viktigt att äventyret fick ett tydligt avslut där eleverna var delaktiga i att detta slut blev lyckligt. De fick se hur elementen i sin frihet kunde övertala Karl om hur allt i naturen ingår i kretslopp som inte behöver kontrolleras, utan har sin inneboende balans. Det var barnen som möjliggjorde detta eftersom de hade befriat vart och ett av elementen. De hade också hjälpt Fria att hitta rätt, vilket var nödvändigt för att balansen mellan kaos och ordning skulle återställas i Naturkrafternas Dal.

Som tack för detta fick varje barn ett armband med elementens olika färger som minne. Kontrollstationen förvandlades till portalen till verkligheten. Portalen bestod av mjuka, sköna fjäderboer, som visade hur skönt och lätt allting blir när det är i balans. När barnen passerade dessa visade elementen värmande ord, såsom *"du har glöden inom dig"* eller *"du är fri som vinden"*.

EFTERARBETET

Efter äventyret får barnen reflektera kring historien tillsammans med sina lärare. Hur uppfattade de den, och vilka frågor väcktes i dem? Denna reflektion kan vara ett tillfälle att prata om betydelsen av att tro på sig själv, och om att den inre rösten alltid är en trygghet att lita på. Det kan också vara ett tillfälle att lyfta fram de delar av äventyret där elevernas samarbete sinsemellan fungerade, och synliggöra vad det var som bidrog till ett bra samarbete. Det är mycket viktigt att lyfta barnens roll i berättelsen. Det var ju de som var hjältarna i sagan. Deras medverkan ledde till en förändring och till harmoni i Naturkrafternas Dal.

Utöver en reflektion kring själva historiens budskap och barnens aktiva roller i den, kan man efter äventyret fortsätta att fördjupa kunskapsmässigt. Vi tror att äventyret då har öppnat upp elevernas intresse och engagemang. Om man kan fånga dem där, och börja med att ta reda på vad de skulle vilja fördjupa sig i, tror vi att detta leder till en mycket konstruktiv läroperiod.

Beroende på hur man väljer att lägga upp det kan man knyta äventyret till i princip alla skolämnen. Elementen kan omvandlas till förnyelsebara energikällor, och man kan lära sig om sol-, vatten- och vindkraft. De kan också bli stjärntecken om man håller på att prata om rymden. Om man jobbar med människokroppen i biologi kan man undersöka hur elementen inte bara är jordens beståndsdelar, utan hur allt levande är uppbyggt av samma beståndsdelar. Historiskt sett är det intressant att se hur naturkrafterna har använts, och vilka uppfinningar som har hjälpt människan att använda sig av jord, eld, vind och vatten.

Pedagogiska tankar i äventyret

"Jag har lärt mig mycket på ett roligt sätt" (Deltagande elev, Sagoäventyret 2011)

Med äventyret ville vi hitta ett sätt att utveckla vår pedagogik, och samtidigt fortsätta att jobba med våra grundvärderingar. Grunden är viljan att stärka dem som deltar i verksamheten och att arbeta fördjupat med grupprocesser. Sedan tillkom det faktum att äventyret utspelar sig utomhus, vilket innebär nya pedagogiska möjligheter. Utemiljön gör någonting med läroprocessen, vilket vi ville använda oss av i äventyret. Eftersom hela kroppen är aktiv och i rörelse under äventyret tror vi att detta hjälper barnen att komma ihåg det som de har lärt sig bättre. Vi tror att vi människor lär oss med hela kroppen, och att naturen skapar förutsättningar för oss att till fullo använda alla våra sinnen. Ofta utgår vi från att lärande är någonting som främst sker i hjärnan. Men forskning inom

det pedagogiska fältet visar tvärtom att hela kroppen är delaktig i allt lärande. Genom våra sinnen får vi ständigt nya förnimmelser som tillsammans skapar vår bild av världen. Varje gång vi får en ny erfarenhet skapar cellerna nervbanor i nya komplexa mönster, som bildar nya så kallade neurala nätverk. Ju rikare miljö, desto mer invecklade kommer de nya neurala nätverken att bli, vilket är bra för inlärning, tanke och kreativitet (Hannaford, 1997). Så genom att vara utomhus, och ta in kunskap och information med så många sinnen som möjligt, skapar vi nya nervbanor som löper genom hela kroppen. När alla sinnen är aktiverade i en inlärningsprocess underlättar detta också förmågan att minnas det vi lärt oss. Detta eftersom vi då lagrar kunskapen vi mött i olika delar av hjärnan. Det kan vara ett doftminne, en smak som får oss att associera, ett känslominne eller en beröring.

Kanske ännu viktigare i just äventyret är hur vi genom att addera känslor i själva läroprocessen skapar bättre förutsättningar för eleverna att engagera sig i det de upplever, och ta emot det på ett öppet sätt. Neuroforskning påvisar vikten av känslornas betydelse i inlärningsprocessen. Exempelvis Matti Bergström (1995) beskriver hur hjärnan faktiskt blockerar information som den upplever som ointressant. Om informationen levereras tillsammans med en känsla av spänning eller nyfikenhet öppnar sig hjärnan dock på vid gavel (Furmark, 2009). Vår ambition var därför att skapa en inläringssituation som stimulerade eleverna till både kropp och själ.

Pedagogik för olika människor

Med pedagogiken ville vi också skapa en situation som gav möjlighet till alla barn att känna sig delaktiga och värdefulla. Ibland tenderar vissa barn att stämplas som ”dåliga” i skolan, eftersom de kanske är smarta på ett sätt som inte riktigt får plats innanför de ramar som just den institutionen satt upp. Howard Gardner har utarbetat en teori som hävdar att det finns flera olika självständiga ”mänskliga intelligenser”. Han har funnit att det finns åtta olika sätt att vara klok på. Dessa intelligenser finns i oss alla, men är olika dominerande hos olika personer. Den traditionella skolan tenderar att premiera de visuella och auditiva inlärarna, det vill säga dem som tar till sig information via skriven text eller genom att lyssna. Men man kan också vara jagklok, människoklok, naturklok, musikklok, bildklok, kroppsklok, klurklok eller språkklok – alla med sina specifika förmågor och styrkor. Enligt Gardner är det viktigt att lärare och föräldrar tar reda på hur en elev på bästa sätt lär sig. Och att skolan får en möjlighet att utveckla sina pedagogiska metoder så att fler sorters intelligenser får utrymme. (Multipla intelligenser, 2011.)

Och visst är det så att vi lär oss på olika sätt? VAK-modellen är framtagen för att påvisa hur vi människor lär oss med hjälp av olika sinnen i varierande grad. VAK är en förkortning av visuell-

auditiv-kinestetisk, och betonar inläring genom syn, hörsel och beröring (Boström & Wallenberg, 2003). Vissa människor lär sig framför allt genom att ta till sig skriven information, andra behöver höra den för att den ska fastna, och de kinestetiska människorna lär sig genom att prova, testa och bygga saker. Det är inte alltid skolan har tid eller tillräckligt med andra resurser för att prova mer alternativa pedagogiska former. Både Gardners forskning och VAK-modellen uppmanar skolan att vidga sin pedagogik, och att använda sig av olika sätt att lära ut för att möta barns olika behov. Ibland är detta kanske lättare sagt än gjort. Men äventyrspedagogiken kan vara ett sätt att komma närmre målet med en mer mångsidig och spännande undervisning. Det är *kul att lära sig på olika sätt*, som en elev i som deltog i Sagoäventyret 2011 beskrev lärprocessen.

Diskussion

Varför väljer vi att jobba som vi gör? Kan vi egentligen hävda att vårt arbetssätt leder till en bättre framtid, och vad pekar på att det vi gör skulle kunna kallas ett lärande för hållbar utveckling?

Drömmarnas Hus har valt att arbeta med hållbar utveckling på ett sätt som vi hoppas är inspirerande och lustfyllt för de deltagande barnen. När vi utvecklade äventyret hade vi känslan av sammanhang, handlingskraft, glädje, självstärkande grupprocesser och positiva upplevelser i skogen som ledord. Vi ville med vårt arbete frigöra den kreativa potential som finns inom varje människa, så att varje person känner sig som medskapare av framtiden. Och om barn får växa upp med positiva upplevelser i naturen (Chawla & Flanders Cushing, 2007) och utveckla en bra självkänsla tror vi att dessa individer är med och bidrar till en hållbar utveckling. Vi tror att barn tidigt ska involveras och behandlas som kompetenta deltagare i samhället, för att barn ska kunna utveckla ett etiskt engagemang, ansvarskänsla för förhållandet människor emellan, och ansvarskänsla för människors förhållande till naturen. Och när en elev som varit med i Sagoäventyret skriver i utvärderingen: *"Jag har lärt mig att ta hand om livet"*, känns det som att vi nått fram.

Handlingskompetens är ett begrepp som kombinerar olika nivåer för att reda ut varför människor vill engagera sig för förändring (Mogensen, 1995). Där finns den personliga nivån, som handlar om mod, och vilja att agera. I grunden måste en individ känna "jag är berörd av detta" för att agera – och känna att det är möjligt att göra någonting konstruktivt i situationen. De olika aspekterna av begreppet handlingskompetens går in i varandra. Det räcker så klart inte med att ha vilja, lust och engagemang, man måste ju också veta vad det är man ska göra för att förändra en specifik situation. Både veta hur man ska agera och ha tillräckligt med faktakunskaper för att göra det. Dessutom måste man kunna väga olika etiska och normativa aspekter mot varandra så att förändringen blir en process där olika perspektiv får plats. Saker och ting som snävas in och blir alltför svarta och vita tenderar att sluta utvecklas. En utveckling som ska kunna kallas hållbar måste hållas öppen, organisk och levande.

Äventyret fungerar som en spegel av verkligheten, där vi genom fantasi och berättelse anspelar på situationer som också finns utanför sagan. Karl, när han är slav under kontrollhatten, symboliserar den kraft i världen som vill ha kontroll och makt. Han behöver kontrollera och låsa fast naturresurserna för att leda all världens kraft in i kontrollhatten. Denna kraft kan Karl med hatten på huvudet använda för att kunna styra varje skeende i naturen. Han tror att han behöver styra

och kontrollera, och glömmer bort att naturen har system för att organisera sig och hitta balans alldeles på egen hand. Kanske känner sig Karl också extra viktig och betydelsefull genom att stå vid spakarna och styra och ställa. Då behöver han inte sin syster, eftersom hon påminner honom om att så länge naturen är i balans finns det tillräckligt med mat, vatten och syre så att det räcker åt allt levande. Det är just när någon vill gå utanför naturens egna system och kretslopp som användandet av naturresurserna blir tärande.

Vi strävar efter att ge känslan av handlingskompetens genom att spegla verkligheten. Vi vill genom berättelsen avgränsa verkligheten och lyfta och förstärka valda delar. I fiktionen kan eleverna öva upp det som vi kallar handlingskompetens. De får en känsla för vikten av att ha tillräcklig kunskap för att klara ett uppdrag. De vet hur man ska agera i denna bestämda kontext för att klara utmaningarna. Förberedelsen gör att de vill och vågar agera. De känner sig också så involverade, i och med att de tagit sig an uppdraget, att de känner ansvar för att reagera och agera på upplevd orättvisa. Som ett barn formulerade sig i utvärderingen; *"man kände att det hängde på en..."* Handlingskompetens handlar också om en nivå där det gäller att ha kunskap om hur man går till väga för att påverka samhällets strukturer. Möjligen är abstraktionsnivån för hög för åldersgruppen (8-10-åringar) för att kunna översättas till en analys av samhället, och vilka demokratiska möjligheter man har som medborgare. Självklart beror detta på vilken kunskap lärarna väljer att lyfta efter äventyret. Äventyret kan mynna ut i en samhällskunskapslektion där man diskuterar demokratiska verktyg för att ändra samhällsstrukturer, men kanske är eleverna för unga för detta. Hur som helst vill vi med äventyret mer se till att varje elev får *känslan* av att kunna påverka ett skeende. Denna känsla i kroppen tror vi att de sedan har med sig. Om de väljer att engagera sig för samhällsförändring i framtiden är känslan av att *förändring är möjlig* väldigt viktig. Vi lär dem också att de kan bidra till förändringen i Naturkrafternas Dal just eftersom de kommer förberedda, kan samarbeta för att klara uppdraget, tar sig förbi alla hinder och utmaningar och använder vilja, kunskap och mod för att göra det. Allt detta kommer de att behöva också i verkligheten om de vill jobba för samhällsförändring, och genom sagan har de övat sig på hur det känns. En sista sak som ingår i begreppet handlingskompetens är granskandet av normativa argument. Den normativa diskussionen, och vad äventyret inneburit och berättat för barnen, är en diskussion som lärarna kan ha med sina elever efter äventyrsdagen. Många barn funderar mycket på vad som händer i världen, och deras tankar är viktiga att fånga upp.

För att arbeta med lärande för en hållbar utveckling ska pedagogiken präglas av demokratiska arbetssätt, där barnen är med och påverkar undervisningen. Vårt sätt är att låta dem vara delaktiga

i historien. Detta börjar med att eleverna bestämmer sig för att anta uppdraget, fortsätter med att de genomför det, och avslutas med att de blir hjältarna i historien. Mycket av äventyrspedagogiken handlar just om en ökad delaktighet. Eleverna är hjältarna i äventyret, de som kommer att klara uppdraget som de får sig tilldelat, och därigenom återställa balansen i världen. Med detta vill vi ge dem en känsla av inflytande, en tro på att förändring är möjlig och att problem går att lösa. En annan del av lärandet för en hållbar utveckling är att man förespråkar ämnesövergripande undervisning där elever lär sig att se samband mellan olika ämnen. För att främja en hållbar utveckling ska man också använda en mångfald av pedagogiska metoder, vilket är en självklar del av äventyret. Eleverna arbetar med faktainläring, med problemlösning, de gruppprocessar, använder alla sina sinnen, och sin kreativitet.

31

Inger Björneloo (2007) har i sin forskning undersökt vad lärare anser vara de viktigaste målen med att lära för hållbar utveckling. Det som lärarna trodde skulle ge barnen bäst förutsättningar att verka för en hållbar framtid är: en känsla för helhet och sammanhang, delaktighet och ansvar, inlevelse och förståelse, och självkänsla och kommunikation. Som vi tidigare har skrivit hoppas vi att barn och unga ska uppleva en stark **känsla av sammanhang** genom få en koppling till naturen, där den inte längre känns främmande. När det gäller att skapa en hållbar utveckling tror vi att en förutsättning för detta är att förstå att allt på jorden hänger ihop, och hur allt levande på jorden har sina livscyklar. Med äventyret ville vi visa hur det vi gör som vi människor gör påverkar och omformar naturen. När Karl suger ut elementens kraft för att driva kontrollhatten är det en parallell till människans exploatering av naturresurserna. Men äventyret berättar även att naturen har en enastående förmåga att sträva efter balans på egen hand. Barnen som var med i äventyret var i allra högsta grad delaktiga i att återställa denna balans, genom att kalla på Fria så att hon fann sin väg tillbaka till Karl. När principerna kaos och ordning fördes samman kom naturen åter i balans. Vi tycker att det ger en hoppfull framtidsvision. Äventyret berättar att vi kan lita på naturens egen förmåga att existera i balans. Människan har mycket inflytande över vad som händer på planeten, och skapar mycket oreda. Men det finns också en ordning och system i vilka vi ingår. Om människan ytterligare skulle bejaka sin plats i ekosystemen, i stället för att försöka kontrollera dem, skulle vi antagligen ha en annan värld. Naturens resurser finns till för alla, och balans finns som en naturlig del i alla jordens ekosystem.

En annan sak som lärarna tyckte var viktig, enligt Björneloos forskning, var **delaktighet och ansvar**. Vi människor måste förstå hur de egna handlingarna påverkar miljön, och för att göra medvetna val krävs både kunskap, vilja och även mod. Även om det kan tyckas vara komplexa och

svåra frågor är det bra om barn tidigt får en plattform för att kunna välja en hållbar livsstil så småningom. Med detta inte sagt att vi vuxna ska lägga över något som helst ansvar för hur världen ser ut på barnen, eller luta oss tillbaka medan de löser problemen. Vad vi dock ska göra är att ge dem förutsättningar och verktyg för att bidra till en mer konstruktiv utveckling på jorden.

Där är känslan av delaktighet viktig. Det jag gör spelar roll, även om det på det stora hela kan tyckas vara en liten handling. Eftersom äventyret är interaktivt träder barnen in i en annan värld, där hela utgången av historien beror på deras medverkan. Själva formen visar barnen hur viktig deras delaktighet är, och vilken roll just de som individer och grupp spelar. När de klarar uppdragen, befriar elementen, hittar sin inre röst och sammanför Karl och Fria skapar de hållbarhet i Naturkrafternas Dal. Vår ambition är att delaktigheten och ansvaret de upplever genom äventyret ska kännas lustfyllt och hoppgivande. Och att barnen ska ta med sig känslan av att det går att påverka utvecklingen, inte bara i sagans värld, utan också utanför.

Inlevelse och förståelse var den tredje rubriken som lärarna tyckte var en förutsättning för att skapa ett mer hållbart samhälle. Man vill att eleverna ska kunna reflektera över vad rättigheter och skyldigheter innebär för dem och för andra. När det gäller att skapa en mer hållbar värld handlar detta kanske om förmågan att förstå att det finns olika perspektiv som ibland kan krocka; att det som är sant eller verkar mest hållbart i en del av världen ur ett ekologiskt perspektiv, kanske inte är det mest hållbara ur ett socialt på någon annan plats. På det viset kan vi börja se världen med alla de nyanser som finns, och inse att det finns en mängd olika perspektiv som vi ibland förbiser. Det är lättast att se det som finns framför sina egna ögon, och det kan vara svårt att sätta sig in i någon annans verklighet. När vi vuxna pratar om begreppet ”hållbar utveckling” kanske vi intellektuellt sett kan väga och värdera de ekologiska, ekonomiska och sociala perspektiven mot varandra. För ett barn kanske den hållbara utvecklingen börjar på ett mer personligt plan. Här är det viktigt att kunna se andra människors perspektiv, kanske kompisarna i klassen. Vi ville med äventyret lyfta människors lika värde, även om vi alla är bra på olika saker.

I äventyret var många utmaningar uppbyggda på ett sätt som krävde samarbete för att lösa dem. En grundbult för ett riktigt samarbete är att vi alla är bra på olika saker, och att vi alla behövs. Ingen ska behöva pressa sig till att vara bra på allt, utan i gruppen ska man kunna lita på att alla bidrar med det de kan och är bra på. Detta återkommer i historien där de olika elementen symboliserar jordens beståndsdelar. Det finns ingen hierarki mellan elementen, utan de behövs alla lika mycket för jordens överlevnad. Fria och Karl hjälper till att upprätthålla balansen elementen emellan. När allt fungerade kunde elementen vara i sin fulla kraft, utan att detta skedde på bekostnad av något

annat element. Alla fick plats. Någonstans är det ju så man vill att det ska fungera i klassrummet också. Alla elever ska känna att de ska kunna vara det de är, i sin fulla potential, utan att detta ska innebära att andra elever får mindre fokus och utrymme. Vår ambition är att göra det möjligt för barnen att se att det är helt i sin ordning att vara bra på olika saker. Och kanske på längre sikt variera de pedagogiska metoderna i skolan. Det skulle vara fint om pedagogiken i skolan i sitt utförande visade på större mångfald, så att alla barn kunde bli aktiva och känna entusiasm inför skolan.

Den fjärde rubriken är **självkänsla och kommunikation**. De sociala färdigheterna är oerhört viktiga för varje människas utveckling. Både självkänsla och en bra kommunikation är grundläggande för att vi ska kunna interagera med andra på ett konstruktivt sätt. När eleverna känner sig trygga i sin klass kan skolan kännas spännande och motivationen till att lära ökas. En av de viktigaste grundstenarna för lärande är en bra självkänsla. För att kunna tillgodogöra sig kunskap måste det finnas en tilltro till den egna förmågan att lösa problem. Äventyret är upplagt så att eleverna känner att de duger, att de klarar av skolans, och i en förlängning även livets, utmaningar. Självkänsla är självklart viktigt för den personliga utvecklingen, men också en grundförutsättning för att aktivt ta del av förändring av samhällsstrukturer i en hållbar riktning.

Sammanfattning

Utifrån Björneloos forskning, idéerna kring begreppet handlingskompetens, och vår egen bild av hållbar utveckling, är äventyret en konkret metod för att arbeta med lärande för hållbar utveckling – just det här med att lärande för hållbar utveckling börjar inifrån varje individ utifrån lust och vilja. Här hjälper delaktighet till, men även den syn på pedagogik som Drömmarnas Hus står för, som bygger på spänning, nyfikenhet och deltagarnas egen kreativitet. Lusten att vilja vara med är i sig stärkande, men det är inte det enda sättet på vilket äventyret är bra för självkänslan hos deltagarna. Medvetet har vi skapat en berättelse som uppmuntrar varje deltagare att tro på sig själv, och att lita på sin egen förmåga. Och utifrån vetskapen om sin egen kapacitet också kunna se och lita på sina kompisars för att få till ett fungerande samarbete. Ska eleverna uppnå självständighet och mognad, är det viktigt att de får en chans att formulera det de själva tror på och vill jobba för, ensamma eller tillsammans med andra.

Självklart är det också i sammanhanget viktigt att vi befinner oss i ute i skogen. Som Chawla och Flanders Cushing (2007) visar med sin forskning är positiva naturupplevelser i barndomen en viktig förutsättning för ett miljöengagemang längre fram. Genom att barnen kommer ut i skogen en dag under äventyret garanterar vi så klart inte att barnen får en odelat positiv bild av naturen, eftersom en sådan relation tar lång tid att bygga upp och är subjektiv. Men genom att förbereda sig väl, klara utmaningarna i skogen, samt få uppleva och delta i skådespelet, blir skogen en arena där alla deltagare vet vad som förväntas av dem, oavsett deras tidigare inställning till naturen. Genom att göra ett äventyr på en avgränsad plats i skogen blir det en arrangerad plats med ett uttalat och välkänt syfte för barnen. De går in i en värld, de vet vad de ska göra där, och de har sitt uppdrag för ögonen. Där inne möter de fantasifulla karaktärer i fina kostymer, en trapetskonstnär, en eldslukare och en musiker. Utöver detta vandrar de runt i varierad och vacker skog, som fungerar som en väldigt stark och effektiv scenografi till skådespelet. På detta sätt tror vi att skogen blir meningsfull och mindre skrämmande för barnen. Även om vissa barn i utvärderingen skrev att skogen var full av pissmyror, sökte de ändå skydd i just skogen när de skulle gömma sig för vakterna. I äventyret blev skogen en trygg plats som hjälpte deltagarna att klara uppdraget.

I förlängningen hoppas vi att skogen i sig ska kännas meningsfull och trygg, utan att den är inramad av ett äventyr eller full av utklädda karaktärer. Skogen i sig är en plats för fantasi och magi, vilket är tillgängligt om man känner sig trygg och bekväm där. För en del av de barn som deltog i

äventyret 2011 blev dagen som en introduktion till skogen. Vi hoppas att den introduktionen bidrar både till att skogen känns mindre främmande, och till att barnen vill återvända dit tillsammans med sina familjer. Enligt Chawla och Flanders Cushings (2007) forskning är den näst viktigaste faktorn för ett miljöengagemang vuxna förebilder inom familjen. Vi erbjöd en del av de elever som var med i äventyret att komma tillbaka tillsammans med sina föräldrar. Vi ville att barnen skulle dela sin upplevelse med sina familjemedlemmar, samt ge de vuxna en möjlighet att hitta till i skogen så att de sedan kan återvända på egen hand. Chawla och Flanders Cushing framhäver även lärarnas betydelse i att stötta eleverna i ett framtida engagemang för miljön. Dels genom att lära ut kunskap, och dels genom att stötta barnen i att ha en positiv inställning till naturen.

Lärarnas delaktighet i äventyret är därför väldigt viktig, och någonting som vi verkligen värnar om. Själva ansåg de att lärarkickoffen var en *energikick och förutsättning för att föra vidare kunskap till eleverna* (Deltagande lärare, Sagoäventyret 2011). På lärarkickoffen träffade vi 44 lärare, som alla tog på sig ansvaret för sina respektive klassers förberedelse- och efterarbete. Någon lärare hade *elementen som tema hela terminen* och lät äventyret bli en *utmärkt avslutning* (Deltagande lärare, Sagoäventyret 2011). Lärarna beskriver i utvärderingen hur de använde flera lektioner till förberedelsearbetet, och hur de själva gick in i fiktionen genom att vara hemlighetsfulla. Enligt lärarna var detta möjligt just tack vare att de själva provat på och kommit med pedagogiska förslag under lärarkickoffen. Lärarna bär mycket av den pedagogiska delen av äventyret, och för att kunna göra det är det viktigt att inkluderas i planeringsprocessen. Vi som kulturhus vill inte försöka bestämma vad lärarna ska prioritera i sitt pedagogiska arbete. Däremot vill vi tillhandahålla en metod, eller ett ramverk, inom vilket lärarna själva kan placera den kunskap de i samråd med sina elever tycker är viktig. Det är just fusionen mellan Drömmarnas Hus som kulturhus och skolans värld som är spännande, och att kunna tillvarata våra olika kompetenser. Vi som kulturpedagoger är bra på att bygga världar präglade av magi och fantasi. Genom erfarenhet av att arbeta med berättelser och teater hjälper vi barnen att träda in i fiktionen. Och när de vill leka den leken tillsammans med oss, utan att ifrågasätta den, öppnar de sina sinnen för det budskap som sagan och upplevelsen i sig förmedlar. Lärarna kan i sin tur använda denna öppenhet och barnens engagemang till att fördjupa kunskap om natur och miljö.

För att ge barn förutsättningar för att kunna och vilja bidra till en hållbar utveckling tycker vi att äventyret är ett väldigt bra arbetssätt. Pedagogiken i sig bygger på deltagande och engagemang. Vi som kulturpedagoger med vår kompetens kan skapa en bra berättelse, och ett fantasieggande och trovärdigt skådespel. Sagan berättar en historia med ett budskap om vad hållbarhet kan innebära

med sin tydliga strävan efter balans. Eleverna blir delaktiga genom att förbereda sig för äventyret, med att både öva upp sitt samarbete för att klara utmaningarna och med att lära sig om kretslopp och om hur naturen fungerar. Äventyret i sig är spännande och roligt, vilket innebär att eleverna får en bra upplevelse i skogen. Lärarna blir delaktiga och hittar sitt engagemang för att fortsätta jobba med frågor relaterade till hållbar utveckling. Eleverna får känna på hur det känns att bidra till förändring och göra någonting stort och betydelsefullt för naturen. Genom att de är engagerade bidrar detta till en känsla av att detta berör även dem. Vi hoppas att de ska känna samhörighet med naturen, och vilja ta reda på mer om hur vi människor på lång sikt kan skapa ett sätt att leva som minskar negativa effekter och konsekvenser för människor och ekosystem. Vi vill förmedla en känsla av att vi människor har förmågan att påverka, och att vi genom kunskap och diskussion kan hitta lösningar tillsammans med andra människor. Framför allt vill vi dock ge en hoppfull bild av framtiden. Själva budskapet i äventyret är ändå att naturen, där vi ingår, är fantastisk, och att naturens egen inre strävan är balans. Och att om vi människor lär oss att lita mer på naturen och låta naturens ekosystem fungera kommer det att finnas tillräckligt med mat, syre och vatten till allt levande. Ingenting i naturen är statiskt, men en grund för all förändring i naturen är en vilja att finna balans. Allting förändras, och detta gäller även mänskligheten.

Referenser

Almers, Ellen (2009) *Handlingskompetens för hållbar utveckling: Tre berättelser om vägen dit*. Jönköping: Högskolan för lärande och kommunikation.

Bergström, Matti (1995) *Neuropedagogik – En skola för hela hjärnan*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Björneloo, Inger (2007) *Innebörder av hållbar utveckling: En studie av lärares utsagor om undervisning*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.

Boström, Lena & Wallenberg, Hans (2003) *Inlärn timer på elevernas villkor. Inlärn timerstilar i klassrummet*. Jönköping: Brain Books.

Breiting, Sören, Hedegaard, Kristian, Mogensen, Finn, Nielsen, Kirsten & Schnack, Karsten. (1999). *Handlekompetence, interessekonflikter og miljøundervisning*. Odense: Odense Universitetsforlag.

Chawla, Louise & Flanders Cushing, Debra (2007) Education for strategic environmental Behavior. *Environmental Education Research*, 13 (4), s 437–452.

Den Globala skolan (2011) www.programkontoret.se/sv/den-globala-skolan/larande/hallbar-utveckling. Hämtat augusti 2011.

Furmark, Sven-Gunnar (2009) *Äventyrs pedagogik. Pedagogisk plattform*. Luleå: Luleå Tekniska Universitet. Stencil.

Gardner, Howard (1983) *De sju intelligenserna*. Jönköping: Brain Books.

Grahn, Patrik (2007) Barnet och naturen. I Dahlgren, L.O. Sjölander, S. Strid, J.P. & Szczepanski, A. (red). *Ut omhus pedagogik som kunskapskälla*. Lund: Studentlitteratur.

Hannaford, Carla (1995) *Lär med hela kroppen*. Jönköping: Brain Books.

Hasslöf, Helen (2009) *Tänkar om hållbar utveckling och lärande*. Malmö: Malmö Högskola

Jensen, Bjarne Bruun & Schnack, Karsten (2006) The action competence approach in environmental education. *Environmental Education Research* 12 (3-4), s 471-486.

Mogensen, Finn. (1995). *Handlekompetence som didaktisk begrep i miljøundervisningen*. København: Danmarks Lærerhøjskole, Forskningscenter for Miljø- og Sundhedsundervisning.

Multipla intelligenser (2011). www.multipointintelligenser.se. Hämtat augusti 2011.

Our common future. (1987) The World Commission of Environment and Development, WCED. Oxford: Oxford University Press.

[illegible]

Hjältar i en annan värld

– om ett äventyrligt pedagogiskt arbetssätt

Varför väljer vi att jobba som vi gör? Kan vi egentligen hävda att vårt arbetssätt leder till en bättre framtid, och vad pekar på att det vi gör skulle kunna kallas ett lärande för hållbar utveckling?

Pedagoger från Drömmarnas Hus har träffats regelbundet i en forskningscirkel tillsammans med Malin Ideland, docent i etnologi, och Claes Malmberg, lektor i pedagogik, för att diskutera hållbar utveckling, utepedagogik och Drömmarnas Hus utveckling gällande dessa ämnen.

Skriften du håller i din hand är ett resultat av forskningscirkelns diskussioner.

Ur rapporten:

"Vi vill förmedla en känsla av att vi människor har förmågan att påverka, och att vi genom kunskap och diskussion kan hitta lösningar tillsammans med andra människor. Framför allt vill vi dock ge en hoppfull bild av framtiden. Själva budskapet i äventyret är ändå att naturen, där vi ingår, är fantastisk, och att naturens egen inre strävan är balans... Allting förändras, och detta gäller även mänskligheten."

Vad är Drömmarnas Hus?

Drömmarnas Hus är ett kulturhus som jobbar med aktuella samhällsfrågor med hjälp av kultur. Det övergripande målet för verksamheten är samhällsförändring genom att stärka unga och ge dem tro, vilja och verktyg för att förändra samhället. Men på de ungas sätt – utifrån det de tror på.